

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2016/17:2961

av **Linda Snecker m.fl. (V)**

Högskolepolitik

Innehåll

Förslag till riksdagsbeslut	2
Alla måste kunna läsa på högskola	2
Breddad rekrytering	2
Lärosätenas arbete för breddad rekrytering	3
Möjligheter att studera för personer med funktionsnedsättning	4
Studenters möjlighet till deltidssjukskrivning	5
Forskares villkor och jämställdhet inom högskolan	5
Jämställdhet inom högskolan	5
Trygga villkor för forskare och lärare inom högskolan	6
Studieavgifter för utländska studenter	8

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lärosätena bör åläggas att ta fram strategier för breddad rekrytering i linje med vad Universitets- och högskolerådet har föreslagit, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning som tar ett helhetsperspektiv på frågan om tillgängligheten till universitet och högskolor för personer med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör bereda frågan om studenters möjlighet till deltidssjukskrivning vidare i linje med förslaget från den parlamentariska socialförsäkringsutredningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av ett mål om att av samtliga statligt finansierade forskningsanslag ska hälften tilldelas kvinnliga forskare och hälften tilldelas manliga, och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utbildningsbidraget för doktorander bör avskaffas fr.o.m. den 1 juli 2017 och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör gå vidare med Forskarkarriärutredningens (SOU 2016:29) förslag om bättre villkor för doktorander med stipendier och tillkännager detta för regeringen.

Alla måste kunna läsa på högskola

Varje människa behöver kunskap om sig själv och sin omvärld. Ju mer hen förstår, desto större förmåga får hen att hantera sin omvärld. Friheten och inflytandet ökar. Möjligheterna att påverka sitt eget liv och samhället blir större. Vänsterpartiet ser kunskap som en demokratisk rättighet.

Breddad rekrytering

Att kunskap är en demokratisk rättighet innebär att rekryteringen till högskolan måste breddas. Den sociala, könsmässiga och etniska snedrekryteringen har tidigare minskat under några decennier tack vare studiemedel, utbyggnad av högskolan samt fler och nya utbildningar. Enligt en rapport från Universitetskanslerämbetet och SCB (”Högskolenybörjare 2013/14 och doktorandnybörjare 2012/13 efter föräldrarnas utbildningsnivå”, 2014) ökade dock andelen studenter med högutbildade föräldrar från 33 till 38 procent under perioden 2003–2013. Detta kan visserligen till stor del förklaras med att utbildningsnivån i befolkningen som helhet har ökat med tiden: andelen unga med högutbildade föräldrar ökade från 22 till 25 procent under samma period. Men det är tydligt att det inte längre finns en positiv trend när det gäller rekryteringen till högskolan ur ett klassperspektiv.

Förutom att breddad rekrytering är en rättvise- och demokratifråga så är en stor mångfald av studenter med skilda bakgrunder och erfarenheter viktig för att skapa en

högskola anpassad för hela Sverige. Att människor kan bidra med olika perspektiv på en fråga främjar också kvaliteten i såväl undervisning som forskning.

Den borgerliga regeringen genomförde flera politiska förändringar som fick som direkt följd att högskolans dörrar stängdes för många: den grundläggande högskolebehörigheten togs bort från gymnasiets yrkesprogram, det statliga stödet till den kommunala vuxenutbildningen skars ner kraftigt och antagningsreglerna till högskolan förändrades.

Tidigare var den s.k. 25:4-regeln och den s.k. HA-kvoten viktiga vägar in på högskolan för personer som först hade arbetat under några år. Detta underlättade omställning på arbetsmarknaden samtidigt som det var tydligt att reglerna fyllde en viktig funktion för att bredda rekryteringen till högskolan. 25:4-regeln innebar att personer som hade fyllt 25 år, hade arbetat i fyra år och hade kunskaper i kärnkämskurserna svenska och engelska fick grundläggande behörighet till högskolestudier. Den s.k. HA-kvoten var en särskild kvot bland de som antogs genom resultat på högskoleprovet, där personer med arbetslivserfarenhet på minst halvtid under fem år fick en fördel genom ett tillägg på sin poäng från högskoleprovet. Dessa regler avskaffades av den borgerliga regeringen från 2009.

Den nuvarande regeringen har tillsatt en utredning om antagningsreglerna till högskolan. Vänsterpartiet välkomnar att en del i detta uppdrag är att utreda hur grundläggande högskolebehörighet återigen ska kunna uppnås genom arbetslivserfarenhet.

Studiemedlet är förmodligen det allra viktigaste verktyget för att bredda rekryteringen. De höjningar av studiemedlets nivå som har gjorts de senaste åren har emellertid framförallt koncentrerats till att höja lånedelen. Hög skuldsättning riskerar att innebära att personer från studieovana familjer avstår från att studera. För att studiemedlet ska kunna bidra till ytterligare breddad rekrytering måste sannolikt bidragsdelen höjas framöver.

Även bostadspolitiken är viktig för att bredda rekryteringen. Det råder stor brist på hyresrätter som studenter har råd att bo i, något som missgynnar personer från studieovana familjer med lägre inkomster. Det är därför en viktig uppgift inom bostadspolitiken att få igång byggandet av hyresrätter med billiga hyror, en uppgift som inte kan lösas genom att lämna över frågan till marknaden.

Lärosätenas arbete för breddad rekrytering

Även lärosätena kan förstås spela en viktig roll i arbetet för breddad rekrytering. Sedan 2001 har varje lärosäte ett sådant uppdrag. Det finns dock stora skillnader mellan såväl utbildningar som högskolor i hur väl de har lyckats att bredda rekryteringen. På traditionella utbildningar och äldre lärosäten har arbetet med att bredda rekryteringen varit mindre framgångsrikt. Regeringen har tidigare gett Universitets- och högskolerådet (UHR) i uppdrag att kartlägga lärosätenas arbete med dessa frågor. I rapporten ("Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper?", UHR, 2016) bekräftas inledningsvis att den "sociala snedrekryteringen har med grova mått inte förändrats under de senaste 10 åren". Det arbete som utförs för att bredda rekryteringen handlar t.ex. på rekryteringsaktiviteter i form av "öppet hus"-dagar, samarbete med andra aktörer och anordnande av förberedande utbildningar. UHR berättar om ett engagemang för dessa frågor på lärosätena, men att arbetet med frågorna inte alltid är strukturerat och

förankrat i organisationen. Till exempel saknas ofta definitioner och mätbara eller uppföljningsbara mål. Lärosätena använder inte heller bedömningar av reell kompetens eller alternativt urval i den utsträckning som skulle vara möjlig som verktyg för breddad rekrytering.

UHR rekommenderar därför regeringen att den ska ålägga lärosätena att de ska ta fram en strategi för sitt arbete med breddad rekrytering och breddat deltagande. I rapporten föreslås att det på flera punkter ska anges vad en sådan strategi ska innehålla, bl.a. uppföljningsbara mål, att det ska anges på vilket sätt lärosätena ska uppnå sina formulerade målsättningar samt att det ska anges hur bedömningar av reell kompetens och tillämpning av alternativt urval ska användas som verktyg för breddad rekrytering.

Vänsterpartiet instämmer i UHR:s bedömning. Genom att lärosätena åläggs att ta fram strategier bör deras uppdrag att främja breddad rekrytering kunna ta flera steg framåt. Lärosätena bör åläggas att ta fram strategier för breddad rekrytering i linje med vad Universitets- och högskolerådet har föreslagit. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Möjligheter att studera för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning är överrepresenterade bland de arbetslösa, delvis som en följd av en överrepresentation även när det gäller lägre utbildningsnivå. Enligt Myndigheten för delaktighet (MFD, rapporten ”Utvärdering och analys av funktionshinderpolitiken 2011–2016”) har visserligen andelen studenter som uppger att de har en funktionsnedsättning ökat under senare år. I en undersökning uppger 17 procent av studenterna att de har en funktionsnedsättning; vanligast är någon form av psykiska besvär. Allt fler lärosäten har också utsett samordnare för tillgänglighetsarbetet och arbetar med att förebygga och undanröja fysiska hinder inom det systematiska arbetsmiljöarbetet och vid upphandlingar. Däremot har bl.a. andelen lärosäten som har handlingsplaner för tillgänglighetsarbetet minskat.

Möjligheten att studera på deltid är mycket viktig för att personer med funktionsnedsättning ska kunna studera. Detta återkommer vi till senare i motionen.

En annan viktig del av tillgänglighet till högskolan är tillgången till pedagogiskt stöd av god kvalitet. Pedagogiskt stöd kan bl.a. handla om anpassad examination, extra handledning, tolkning eller litteratur på anpassat medium. Enligt MFD rapporterar en del studenter om bristfällig organisation i det pedagogiska stödet, t.ex. att kontakter med stödpersonal skapas sent eller att litteraturlistor delas ut i ett sent skede så att personer i behov av anpassat medium får tillgång till studielitteraturen senare än andra.

Lagstiftningen ställer höga krav på den fysiska tillgängligheten vid lärosätena och det är också dessa delar som högskolorna framförallt fokuserar på i sitt tillgänglighetsarbete. Tillgänglighetsarbetet som helhet behöver dock stärkas. Det bör därför tillsättas en utredning som tar ett helhetsperspektiv på frågan om tillgängligheten till universitet och högskolor för personer med funktionsnedsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Studenters möjlighet till deltidssjukskrivning

Det finns flera problem när det gäller studenters tillgång till sjukförsäkringen. Ett problem som uppmärksammats särskilt är svårigheten för studenter att vara deltidssjukskrivna. Även om det i teorin är möjligt att vara deltidssjukskriven, så innebär det en ekonomiskt svår situation då studiemedlet minskas medan det inte finns någon möjlighet till ersättning från sjukförsäkringen. Sjukpenning betalas endast ut till studenter som är heltidssjukskrivna. Följden blir att studenter har att välja på att antingen fortsätta studera på heltid trots behov av deltidssjukskrivning, eller att tvingas avsluta studierna. Detta kan vålla stora problem för personer med långvariga eller kroniska sjukdomar eller funktionsnedsättningar att fullfölja sina studier.

Denna fråga har utretts ett antal gånger utan att den har fått en lösning. Den s.k. parlamentariska socialförsäkringsutredningen (PSFU, SOU 2015:21) har sett över frågan och funnit att det är angeläget att det ges en möjlighet till deltidssjukskrivning av studerande. Den föreslog att det vid särskilda skäl skulle vara möjligt att vara deltidssjukskriven med en sammanlagd heltidsersättning inom studiemedelssystemet. PSFU hade dock inget färdigt förslag i frågan utan den kräver vidare beredning. Regeringen bör därför bereda frågan om studenters möjlighet till deltidssjukskrivning vidare i linje med förslaget från den parlamentariska socialförsäkringsutredningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Forskares villkor och jämställdhet inom högskolan

Sveriges högskolor och universitet måste vara en attraktiv arbetsplats för alla. För engagerade administratörer och it-tekniker, för doktoranden med stora drömmar, för den framgångsrika professorn. Detta är både en demokratifråga och en fråga om kvaliteten i den undervisning och forskning som bedrivs på lärosätena. Då kan våra universitet och högskolor inte genomsyras av patriarkala strukturer och hierarkier. Inte heller kan arbetsvillkoren på lärosätena präglas av otrygghet utan de som arbetar där måste erbjudas trygga anställningsförhållanden. Tyvärr finns det på universiteten och högskolorna problem i båda dessa delar.

Vänsterpartiet vill att Sveriges högskolor och universitet erbjuder doktorander och forskare trygga och fasta anställningar. En forskares arbete blir lidande om personen i fråga måste oroa sig för sin egen ekonomiska situation. På en arbetsplats med många professioner blir arbetsmiljön inte bra om vissa ständigt oroar sig över sin tjänst.

Jämställdhet inom högskolan

Drömmen om den akademiska friheten, den fria och kritiska forskningen och ett arbetsliv med högt i tak och långt till dörren smulas ofta sönder snabbt när nyanställda doktorander sätter sin fot innanför universitetens dörrar. Inom akademins ramar är strukturerna ofta hårda och hierarkierna starka. Speciellt när det kommer till jämställdheten.

Det finns två stora problem på lärosätena i dag. Dels frågan om anställningsprocessen: vilka som anställs, hur anställningen går till, på vilka grunder anställs personen och transparensen genom hela processen, dels frågan om fördelning av forskningsmedel.

Delegationen för jämställdhet i högskolan skriver i sin redovisning ”Jämställdhet i högskolan, ska den nu ordnas en gång för alla?” (2014) att bilden av akademien är nedslående. Det är en organisation präglad av normer och värderingar som bekräftar män som överordnade och där olika villkor råder för kvinnors och mäns meritering och karriärutveckling. Särbehandling och diskriminering på grund av kön råder inom akademien, men på ett sofistikerat sätt som ligger under ytan. Forskaridealet och föreställningar om den hårt arbetande forskaren som lever för sitt arbete och låter familj och barn komma i andra hand råder starkt. Män har lättare att avancera i tjänst, kvinnor betydligt svårare. Och avancerar kvinnor i tjänst är det inom undervisning och administration, något som kan ses som karriärsstjälpande för forskningen.

Det finns mycket att göra för att åtgärda ojämställdheten vid Sveriges universitet och högskolor. Studenter väljer utbildningsplatser baserat på stereotypa könsrollsmönster. Professorer är till största delen män och har lättare att avancera på positioner. Forskningsmedel tilldelas mäns excellenscentrum, 87,3 procent av strategiska forskningsmedel tilldelas män, kvinnor får 12,7 procent.

Olika universitets och högskolors jämställdhetsarbete skiljer sig åt. Vissa arbetsplatser är framsynta och ambitiösa, andra ser jämställdhet som en icke-fråga.

Även Statskontoret har undersökt hur det ser ut med jämställdhet inom forskningen (”Forskningsanslagen ur ett jämställdhetsperspektiv”, 2014). I rapporten framkommer det att inte bara de strategiska forskningsmedlen utan även basanslagen för forskning är ojämnt fördelade. Män tilldelas 61 procent av anslagen men utgör bara 58 procent av forskarna. En stor del av förklaringen till detta är att basanslagen ofta används för att finansiera löner till professorer, där män är klart överrepresenterade.

Statskontoret konstaterar även att i de flesta fall saknas ett medvetet arbete för att förändra situationen. Det hittar dock ett tydligt exempel på framgångsrikt jämställdhetsarbete på strukturell nivå. Vid naturvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet har antalet kvinnliga professorer ökat från 8 till 18 procent under sju år genom att deras löner finansierats fullt ut, jämfört med de 40 procent av lönerna som i vanliga fall finansieras av fakulteten.

Vänsterpartiet vill en gång för alla att universitet och högskolor kommer tillrätta med den snedfördelade anslagstilldelningen. Forskning kan inte längre vara en mansdominerad värld. Regeringen bör därför utreda införandet av ett mål om att av samtliga statligt finansierade forskningsanslag ska hälften tilldelas kvinnliga forskare och hälften tilldelas manliga. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Trygga villkor för forskare och lärare inom högskolan

Osäkra anställningsförhållanden utgör ett stort problem på den svenska arbetsmarknaden och är särskilt stort inom högskolesektorn. Av den senaste årsrapporten från Universitetskanslersämbetet (UKÄ) framgår exempelvis att 31 procent av forskande och undervisande personal inom högskolan har en tidsbegränsad anställning. Tidsbegränsade anställningar (visstidsanställningar) ger arbetstagaren en svagare ställning i arbetsförhållandet och kan därför över tid utgöra ett betydande problem för denne och för möjligheterna att upprätthålla goda arbetsvillkor. Visstidsanställningar kan därtill missbrukas av arbetsgivare genom att olika slags tidsbegränsade anställningsformer varvas och staplas på varandra.

Under föregående riksdagsår beslutade riksdagen, efter förslag från regeringen, om skärpta regler för staplande av visstidsanställningar. Vänsterpartiet ansåg att förslagen var steg i rätt riktning, men att de ändå var otillräckliga, urvattnade och svårtolkade.

Förslaget kommer, enligt Sveriges universitetslärare och forskare (SULF), inte att ha någon som helst effekt inom universitet och högskolor där staten som arbetsgivare även fortsättningsvis kan runda lagen om anställningsskydd genom att låta en person vara tidsbegränsat anställd med stöd av någon annan reglering än LAS, såsom högskoleförordningen eller anställningsförordningen.

Vänsterpartiet anser att det finns behov av att särskilt genomlysas de särskilda tidsbegränsade anställningsformer som är tillåtna inom den statliga sektorn. Men vi har föreslagit att ett första steg är att ta steg framåt genom en förbättrad generell reglering. Det bör införas en övre tidsgräns om maximalt 24 månader under de senaste fem åren för hur länge någon kan vara tidsbegränsat anställd, oavsett anställningsform, hos samma arbetsgivare innan anställningen övergår i en tillsvidareanställning. Detta bör alltså inte begränsas till tidsbegränsade anställningsformer enligt LAS utan även gälla andra tidsbegränsade anställningsformer inom högskolesektorn.

Regeringen har emellertid även låtit utreda hur tryggheten för forskare kan förbättras. Den s.k. forskarkarriärutredningen (SOU 2016:29) har här kommit med flera intressanta förslag som det är viktigt att gå vidare med.

Bland annat föreslås att utbildningsbidraget för doktorander avskaffas fr.o.m. den 1 juli 2017. Att doktorander har fått ersättning genom utbildningsbidrag istället för genom lön som tillsvidareanställda har länge varit ett problem. För Vänsterpartiet är det självklart att den som utför arbete ska vara anställd och ha lön och övriga arbetsvillkor reglerade i kollektivavtal. En stor fördel med att anställa doktorander redan från första dagen på forskarutbildningen är att det kan leda till en större öppenhet i antagningen. Informationen om lediga platser kommer att spridas till fler vilket leder till fler kvalificerade sökande. Det kommer förhoppningsvis även att leda till att fler med utländsk bakgrund och fler från arbetarklassen antas samt att könsfördelningen kan bli jämnare i fler ämnen. Med ett öppnare antagningssystem finns också bättre möjligheter att bryta beroendeförhållanden mellan doktorander och handledare. För dem som efter examen söker sig utanför högskolevärlden för att arbeta är det också en bättre merit att ha varit anställd. Doktorandanställningar ökar forskarutbildades attraktionskraft på arbetsmarknaden.

Samtliga statliga universitet och högskolor har nu själva fattat beslut om att ersätta alla utbildningsbidrag med anställning som doktorand. Det är därför nu högst rimligt att avskaffa utbildningsbidraget och också viktigt för att förebygga att problemet växer tillbaka i framtiden. Utbildningsbidraget för doktorander bör alltså avskaffas fr.o.m. den 1 juli 2017. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Stipendiefinansiering under forskarutbildningen innebär en rad nackdelar. Doktorander som finansieras med stipendier har inte rätt till inkomstrelaterad ersättning vid sjukdom, föräldraledighet eller arbetslöshet. Försäkringskassan räknar inte heller stipendiefinansierad forskarutbildning som överhoppningsbar tid och därför har de doktorander som finansieras med stipendier inte någon vilande sjukpenninggrundande inkomst, SGI. Stipendierna räknas inte som pensionsgrundande inkomst och lärosätena kan inte heller teckna försäkringar för stipendiater. Stipendier är en förlegad finansieringsform dels på grund av den osunda konkurrens som skapas och den ekonomiska otrygghet det leder till, dels på grund av bristen på regler som gör det lätt att missbruka stipendierna.

Vänsterpartiet anser i likhet med Forskarkarriärutredningen att stipendiefinansiering på sikt bör avskaffas som tillåten finansiering under forskarutbildning. Utredningen har dock även kommit med en rad förslag för att skärpa reglerna för stipendiefinansiering: en tidsgräns för när doktoranderna istället ska anställas, ett lägsta belopp för stipendiernas nivå samt förbättrade villkor vid sjukdom eller föräldraledighet genom Kammarkollegiets försäkring. Regeringen bör gå vidare med Forskarkarriärutredningens (SOU 2016:29) förslag om bättre villkor för doktorander med stipendier. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och tillkännage för regeringen.

Studieavgifter för utländska studenter

Vänsterpartiet anser att högskoleutbildning ska vara avgiftsfri för alla studenter oavsett var de kommer ifrån. Avgiftsbeläggningen av högskoleutbildningen för studerande utanför EES-området är ytterligare steg mot synen på kunskap och utbildning som en handelsvara och ett steg bort från de värden om frihet, jämlikhet, kritisk granskning och vetenskaplighet som högre utbildning bör stå för.

Att människor från andra länder kommer till Sverige för att studera berikar den svenska högskolan och bidrar till höjd kvalitet. Sedan avgifterna infördes har vi sett en kraftig minskning av antalet utländska studenter. Det förekommer också en debatt om vilka villkor som ska gälla då en utländsk student inte är nöjd med sin utbildning i Sverige och kräver pengarna tillbaka.

Vår utgångspunkt är därför att studieavgifterna bör tas bort. Vi vill dock avvakta den utredning som regeringen nyligen har tillsatt där frågan ska kartläggas ur ett flertal perspektiv.

Linda Snecker (V)

Ulla Andersson (V)

Christina Høj Larsen (V)

Daniel Riazat (V)

Ali Esbati (V)

Wiwi-Anne Johansson (V)

Daniel Sestrajcic (V)